

KAPE KAO DEO ODEĆE NA ANTROPOIDNOJ SITNOJ PLASTICI LATENSKOG DOBA

O sitnoj antropoidnoj plastici protoistorijskog razdoblja, otkrivenoj na teritoriji Skordiska ili u oblastima koje su bile pod neposrednim uticajem latenske kulture, napisano je nešto manjih radova. O ovim malobrojnim minijaturnim figurinama otkrivenim na prostoru zemlje Skordiska, pisano je sumarno bez ulaženja u neke detalje, a naročito u detalje nošnje tadašnjih ljudi. Otkrivene figurine pripisivane su Keltima, odnosno kasnije formiranim Skordiscima, zbog toga što su otkrivene na prostoru gde su oni živeli, kao i zbog njihovih osnovnih stilskih karakteristika. Bez obzira na takvu stilsku i hronološku determinaciju, problem nije rešavan jer se čekalo na nove nalaze koji bi dali više novih elemenata, a samim tim i veće mogućnosti za bolje sagledavanje istih.¹

Međutim, i na osnovu dosadašnjih podataka mogli bismo se više zadržati na nekoliko nalaza sitne antropoidne plastike iz Podunavlja, s osobitim osvrtom na detalje na glavi, na kapi koja može da bude podloga određenije orijentacije za buduća etnička i hronološka razmatranja.

Prvi primerak je minijaturna ljudska predstava nađena u Vatini kod Vršca, o kojoj su svojevremeno pisali F. Milleker i I. Hunyady.² Ova minijatura rađena je u bronci tehnikom livenja. Noge su sastavljene, ruke uz telo spuštene, a crte lica na glavi prikazane su sumarno. Oči su udubljene sa naglašenim nosom i ustima. Na gornjem delu glave naglašena je »kapa« sa ravnom ivicom oboda, koja se spušta do arkada i ušiju. Kapa je poluloptastog oblika kroz koju se osećaju konture temena. Visina figurine je 85 mm. (sl. 1.)

Drugi primerak je figurina iz Batine kod Apatina u Bačkoj.³ Ona predstavlja ljudsku figuru sa raširenim nogama i raširenim prstima ruku. U sedećem je stavu, a postavljena je na tanjem valjkastom postolju. Glava je malo izdužena, oči obeležene rupicama, nos je plastično izražen, ali slabo vidljiv. Usta su obeležena jednom horizontalnom urezanom crtom, što je slučaj i kod prethodne. Brada je naglašena, a uši su plastično prikazane. Gornji deo glave je polukružan, kao i kod prethodne, s tom razlikom što se kod ove vrlo teško nazire »kapa«, koja je možda nestala zbog dubokog oštećenja površine figure, ali se primećuje

1. J. Todorović, Skordisci, istorija i kultura, Novi Sad, 1974, 100 i d.

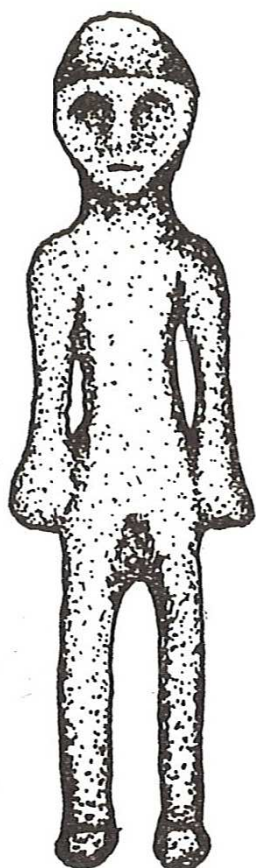
2. I. Hunyady, Die Kelten im Karpatenbecken, Diss. Pann. Budapest, 1942, II, T. IXX, 6.

3. J. Todorović, Kelti u Jugoistočnoj Evropi, Beograd, 1968. T. XXVI, 4.

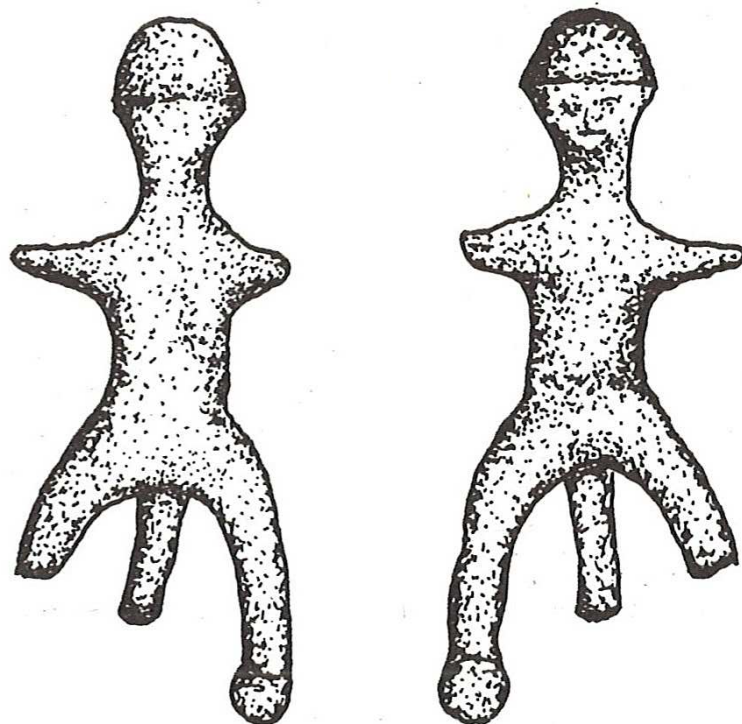
dr Jovan Todorović

Muzej grada Beograda, Beograd

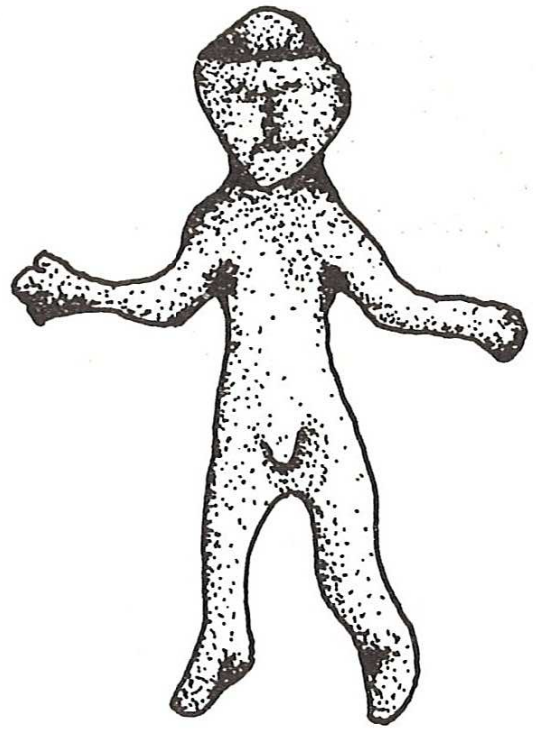
Museum der Stadt Beograd Beograd

Slika 1. Figurica iz Vajtina kod Vršca

Slika 2. Figurica iz Batine kod Apatina

Slika 3. Figurica iz okoline Požarevca

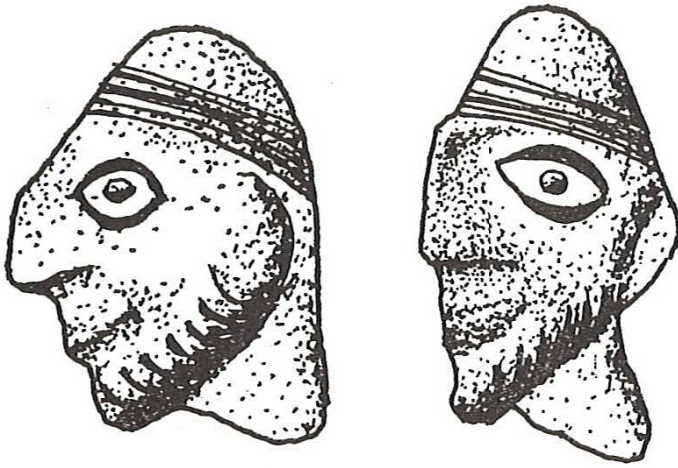
gledajući figurinu iz »anfasa«. Rađena je od bronzne u visini od 38 mm. Uzeta je u razmatranje zbog identičnog oblikovanja glave kao kod prethodne. (Sl. 2.).

Treća bronzana figurina slučajno je otkrivena na prostoru srednjeg Podunavlja u okolini Požarevca, i otkupom je dospela u zbirku Muzeja grada Beograda.⁴ Ona takođe predstavlja ljudsku figuru s raširenim nogama i raširenim rukama koje su u laktovima blago savijene. Šake ruku su sumarno izlivenne. U preponama naznačen je muški polni organ. Glava je trouglastog oblika s ustima u vidu jedne horizontalne crte. Očna udubljenja plastično su prikazana. Gornji deo glave — teme je kupasto, što takođe navodi na zaključak da se radi o »kapi«, a ne o prirodnom temenu glave. Površina je prilično izlizana, pa su zbog toga i mnogi plastični delovi ublaženi. Visina figurice iznosi 4,4 cm. (Sl. 3.).

Četvrti primerak potiče iz Sucidava iz Dacie Inferior i predstavlja samo ljudsku glavu sa orlovskim nosom i kratkom kovrdžavom bradom.⁵ Na glavi se nalazi kapa koja prati oblik temena sa paralelnim linijama na samoj ivici kape. Oči su bademaste i neprirodno velike prema izrazu lica, pa nema sumnje da se radi o predstavi čoveka semitskog porekla. Glava je rađena od pečene zemlje. Autor nije izneo veličinu glave. (Sl. 4.).

4. J. Todorović, Katalog praistorijskih metalnih predmeta u Muzeju grada Beograda, T. LXXV, 1.

5. Const. C. Petolescu, Les Cultes orientaux dans la Dacia inferieure, Apulum IX, 1971., 634—664, sl. 11.

Slika 4. Terakota iz Sucioava, Rumunija

Figurice iz Vatine, Batine i iz okoline Požarevca, autori su svojevremeno determinisali kao proizvod keltskih majstora, dok četvrtu figuru glave autor datuje u antički period, u prve vekove naše ere, u doba rimske dominacije u Daciji.

Kapa na figurinama predstavlja najkarakterističniji deo nošnje koji do danas nije razmatran. Međutim, tip kape koji je prikazan na ovim figurinama, svakako pripada autohtonom stanovništvu i to ne samo podunavskih i centralno-balkanskih oblasti, već i drugih oblasti srednje Evrope u protoistorijskom periodu. Jedan primerak kape koji je upotrebljavan u centralno-balkanskim oblastima pripada ilirskom plemenu Japoda i otkriven je u skeletnim grobovima ovog plemena. Japodska kapa rađena je od kože u vidu kalote.⁶

Konična oglavlja od bronzanog lima sa i bez privesaka obično su ornamentisana i ne mogu se identifikovati sa kapama, bez obzira što pojedini autori žele da im tu funkciju pripišu. Takva konična kapa takođe nije mogla da posluži kao šlem, što su, međutim, pojedini autori sa srednjeevropskih nalazišta tvrdili. Pre će biti da je ova vrsta metalnog oglavlja imala kulturni značaj i da je stavljena pokojniku prilikom sahranjivanja. Ona ni malo nije bila praktična, da bi se svakodnevno mogla nositi i koristiti.

Na opisanim figurinama oseća se da su prikazane kape rađene od tekstila ili kože i da su dobro prianjale uz teme glave, nasuprot figurinama sa lokaliteta iz Kiršlanda i Balezersa. Prva je rađena u kamenu i stajala je nad grobnom humkom nekog ratnika, a druga predstavlja grupu figurina rađenu u bronzi.⁷

Kamena figurina iz Hiršlama ima na glavi koničnu kapu za koju se smatra da predstavlja šlem, a prema torkvesu da pripada ranom periodu latena i to keltskom etnosu. Međutim, Kelti u ovo doba nisu mogli da imaju svoje šlemove, već

6. R. Bižić-Drechler, Japodske kape i oglavlja, Vesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3 serija, svezak III, 1968., 29 i d. T. I, 4, 6; T. II, 10; T. III, 29; T. IV, 42.

7. Venc. Kruta, Die Kelten, Herder Freiburg, Basel, Wien, 1979., sl. 21, 23.

su verovatno koristili šlemove drugih ratničkih plemena. Ovakav tip prostog koničnog šlema verovatno nikad nije rađen, jer bi bio nepodesan za određenu namenu. Prema tome, identifikacija ovih kapa sa koničnim metalnim šlemom ne bi došla u obzir.

Isto objašnjenje moglo bi da se primeni i na bronzanu figurinu iz Balzera, čija je kapa koničnog oblika, verovatno od kože, sa izvučenim donjim delom.

Kalotaste kape nalažene su na širokim prostranstvima jugoistočne i srednje Evrope. To ukazuje da je autohtono stanovništvo protoistorijskog perioda, bez obzira na plemensku pripadnost, koristilo iste i da je kalotasta kapa bila svojina svih, pa se ne može pripisati ni jednoj posebnoj etničkoj ili plemenskoj zajednici.

Isti je slučaj i sa metalnim predmetima ovog razdoblja, a na neki način i sa keramičkim proizvodima takozvane đačke keramike.

Na kraju, interesantno je da se naglasi da kapa na glavi iz Rumunije, verovatno više pripada Orijentu, o čemu svedoči i semitski izraz lica. Ovakav tip kape koristi se i danas na prostranstvima Bliskog i Srednjeg istoka, naročito kod etnosa semitskog porekla.

KAPPEN ALS TEIL DER KLEIDUNG AN DER ANTHROPOIDEN LATÈNEZEITLICHEN KLEINPLASTIK

Zusammenfassung

Aufgrund von vier Funden aus Wattina, Batina, aus der Umgebung von Požarevac in Serbien und aus Sucidava in Rumänien lenkt der Autor die Aufmerksamkeit auf ein Detail der Kleidung, auf die Kappe, der viele Autoren bei der Veröffentlichung nicht genug Aufmerksamkeit widmeten. An Hand von Analogien bei dem illyrischen Stamm, den Japoden, und anderen Funden in Mitteleuropa, auf der Lokalität Balzers und Huschlam, kam er zu der Erkenntnis und zu dem Schluss, dass diese Kappen aus Textilmaterial oder aus Leder hergestellt und kalottenförmig oder konisch waren. Ferner, dass die Kopfbedeckungen bei den Japoden und auch bei anderen Stämmen keine Helme sein können, sondern nur Kappen kultischen Charakters.

Da die kalottenförmigen Kappen auf einem sehr weiten Gebiete Südost- und Mitteleuropas verbreitet waren, folgert der Autor, dass diese von der autochtonen Bevölkerung der protohistorischen Periode getragen wurden, ohne Rücksicht auf Stammeszugehörigkeit. Die Kappe war Allgemeingut und kann nicht einer bestimmten ethnischen oder Stammesgemeinschaft zugeschrieben werden, wie das auch mit den Latènezeitlichen Metallgegenständen und zum Teil auch mit den keramischen Erzeugnissen der sog. dazischen Keramik der Fall ist.

Der Autor ist der Ansicht, dass die kalottenförmige Kappe aus Rumänien eher dem Orient angehört und dass solche Kappen auch heute noch von dem Ethnos semitischer Abstammung getragen werden.